

ANTECEDENTELE ȘI CONSECINȚELE UNUI ARTICOL

Evenimentele revoluției ruse din 1905 îi dau posibilitatea lui Lenin să se întoarcă din emigrație : el sosește, la 8 noiembrie, în Petersburg, se întâlnește încă în aceeași zi cu un grup de activiști bolșevici, vizitează mormântul celor răpuși de gloanțele țariste, în cimitirul Preobrajenskoie, iar în cursul serii ține un discurs la ședința lărgită a comitetului din Petersburg.

La 9 noiembrie îi convoacă la consfătuire, împreună cu activul de partid, pe redactorii bolșevici ai ziarului ce apărea legal sub titlul *Novaia Jizn* și preia conducerea lui : de acum înainte ziarul va fi forul agitației și propagandei revoluționare, al organizării revoluționare, ca organ central de presă al Partidului social-democrat al muncitorilor din Rusia.

În aceste zile, Lenin depune eforturi uriașe încercând să pregătească partidul pentru conducerea luptei revoluționare. La 10 și respectiv 15—16 noiembrie, el publică un articol în trei părți în *Novaia Jizn*, *Despre reorganizarea partidului*, în care spune : „Raportul dintre funcțiunea intelectualilor și cea a proletarilor (a muncitorilor) ... poate fi exprimat, cred, destul de precis prin următoarea for-

mulă generală : intelectualii rezolvă bine problemele «din punct de vedere principial», întocmesc bine schema, raționează bine despre necesitatea de a face un lucru sau altul..., pe cînd muncitorii îl fac, transformă teoria cenușie într-o realitate vie.”¹

Iată deci la ce se referă Lenin : la practică, la practica revoluționară. Numai că grupul de activiști intelectuali de la conducere nu sînt în stare să treacă singuri de la „practica teoretică” la practica adevărată. Și atunci Lenin se adresează muncitorilor și îi cheamă, cu un patos deznădăjduit nemaiîntîlnit la el, să facă ceea ce conducătorii nu sînt în stare să facă : să realizeze în practică unitatea partidului. Cităm mai jos un pasaj, în aparență lung, din articolul său, deoarece în el surprindem una din însușirile cele mai importante ale lui Lenin : dezideratul autocriticii, faptul că, pus în fața unor situații și evenimente noi, a fost întotdeauna în stare să-și judece propriile vederi. În numele unei astfel de autocritici se adresează el tovarășilor săi muncitori : „Și nu voi cădea nicidecum în demagogie, nu voi diminua cîtuși de puțin importantul rol al factorului conștiinței în mișcarea muncitorească, nu voi reduce cu nimic uriașa însemnătate a teoriei marxiste, a principiilor marxiste dacă voi spune acum : atît la congres cît și la conferință noi am creat «teoria cenușie» a unificării partidului ; tovarăși muncitori ! ajutați-ne să transformăm această teorie cenușie într-o realitate vie ! Intrați în număr cît mai mare în organizațiile de partid ! Faceți din cel de al IV-lea Congres al nostru și din cea de-a doua conferință a menșevicilor un congres impunător și măreț al muncitorilor social-democrați. Ocupați-vă în mod practic, împreună

¹ *Despre reorganizarea partidului*, Lenin, *Opere complete*, vol. 12, pag. 90. (n. trad.)

cu noi, de problema fuzionării ; cu titlu de excepție (aceasta este o excepție care confirmă regula inversă !), în această problemă o zecime să fie teorie și nouă zecimi practică. La drept vorbind, aceasta este o dorință legitimă, necesară din punct de vedere istoric și explicabilă din punct de vedere psihologic. «Am teoretizat» un timp atât de îndelungat (uneori în vînt, de ce n-am spune-o ?) în atmosfera emigrației, încît zău că acum nu strică dacă «o să cădem» puțin, oleacă, olecuță «în cealaltă extremă» și o să împingem olecuță practica în primul plan. În problema unificării, în legătură cu care, în ceea ce privește cauzele sciziunii, am consumat tone de cerneală și munți de hîrtie, în această problemă un asemenea procedeu este, fără îndoială, indicat. Și apoi noi am întocmit un plan foarte bun și complet al întregii revoluții democratice. Să ne unim deci pentru a înfăptui această revoluție !”¹

Așadar Lenin vedea limpede că polemica și torrentul de articole nu au nici o valoare în ajunul acțiunilor revoluționare ; partidul nu se poate situa în fruntea revoluției decît dacă este unit, însă intelectualii, conducătorii, „literații“ nu pot — căci n-au putut — realiza această unitate. Articolul despre reorganizarea partidului analizează raportul dintre conducere și lupta practică într-un moment istoric determinat în care lupta revoluționară spontană depășește orientarea partidului, pentru că, în ciuda celor mai bune intenții ale conducerii, partidul nu este în stare să-și creeze singur unitatea. La orizont apare amenințarea izolării complete, a fracționismului și se pare că trecerea din ilegalitate în legalitate dezorganizează partidul. Planul leni-

¹ *Despre reorganizarea partidului*, Lenin, *Opere complete*, vol. 12, pag. 90—91. (n. trad.)

nist de reorganizare cuprinde trei momente principale :

1. Reinstaurarea unității, însă nu prin eliminarea minorității, ci prin reinstaurarea democrației de partid : „este necesar a se trece la principiul electiv în noile condiții, în condițiile trecerii la libertatea politică“ — scrie Lenin în articolul citat.¹

2. Geniala mutare tactică a lui Lenin — care coincide cu planurile sale strategice — se manifestă prin aceea că el convoacă Congresul al IV-lea al P.S.D.M.R. și, referindu-se la legalitate, îi cheamă alături de delegații oficiali ai organizațiilor de partid (care dispuneau de dreptul la vot) și pe „delegații aleși ai *tuturor* membrilor partidului“. Invitații dispun doar de drept consultativ, pentru că din punct de vedere formal ei nu reprezintă organizații cu drepturi depline și nu reprezintă nici continuitatea partidului. Așadar, în comparație cu activul profesionist al social-democrației, cu avangarda organizată în ilegalitate și reprezentând conștiința revoluționară, ei sînt reprezentanții faptei revoluționare, cei care duc lupta efectivă, fac principiile să se maturizeze în fapte, fără să aștepte ca acestea din urmă să reprezinte principii. Invitații sînt „delegații maselor de muncitori care aparțin partidului“.

Faptul că Lenin este capabil să împingă pe planul al doilea normele organizării partidului formulate de el însuși — în alte împrejurări — atunci cînd pășește pe calea organizării partidului politic al maselor ne dovedește elasticitatea planurilor sale ; în 1902 el încă scria următoarele : „...Organizația de revoluționari,... trebuie să cuprindă în primul rînd și mai ales oameni a căror profesie este activitatea revoluționară... În fața acestei trăsături caracteristice generale a membrilor unei astfel de

¹ *Op. cit.*, pag. 82. (n. trad.)

organizații, *orice deosebire între muncitori și intelectuali trebuie să se șteargă cu desăvârșire...* Această organizație trebuie în mod necesar să fie nu prea largă și cât mai conspirativă cu putință.“¹

Însă acum, în momentul revoluției, porțile partidului trebuie larg deschise : „Partidul nostru începe în ilegalitate... Dispar condițiile în care munca trebuie să fie dusă în ilegalitate. Să pășim dar înainte cu mai mult curaj ; puneți mâna pe arme noi, înmînați-le unor oameni noi, lărgiți-vă bazele de sprijin, chemați-i la voi pe toți muncitorii social-democrați, încadrați-i cu sutele și cu miile în rândurile organizațiilor de partid.“² Și, dacă în 1904 mai formula astfel criteriile calității de membru de partid : „Sînt considerați membri de partid toți cei care recunosc programul partidului și sprijină partidul atît cu mijloace materiale cît și cu participarea personală în una din organizațiile de partid“ [vezi *Un pas înainte, doi pași înapoi* — n.a.], în momentul de față însă, „cînd proletariatul eroic a dovedit în fapt că e gata de luptă și că știe să lupte în mod solidar, tenace pentru scopurile care-i sînt limpezi, că știe să lupte în spirit pur social-democrat, în acest moment ar fi pur și simplu ridicol să ne îndoim că în 99 de cazuri din 100 muncitori care intră în partidul nostru și care vor intra în el mîine, la invitația Comitetului Central, vor fi social-democrați. Clasa muncitoare este social-democrată în mod instinctiv, spontan...“³

Așadar punctul al doilea al planului leninist de reorganizare este cooptarea maselor largi ale muncitorilor care sînt de fapt social-democrați, și chiar

¹ *Ce-i de făcut ?*, Lenin, *Opere complete*, vol. 6, pag. 109. (n. trad.)

² *Despre reorganizarea partidului*, Lenin, *Opere complete*, vol. 12, pag. 84. (n. trad.)

³ *Idem*, pag. 90. (n. trad.)

invitarea lor la congresul plănuir. Muncitorii revoluționari conduc partidul de pe terenul conspirației ilegale pe acela al luptei de masă legale, ei leagă lupta spontană cu revoluționarismul conștient. Baza relației noi dintre muncitori și partid o constituie revoluția, pentru că : „Revoluția este un izvor de învățăminte... Revoluția ne învață, punând în modul cel mai concret, mai palpabil și mai limpede sarcinile politice imediate care urmează să fie îndeplinite, făcând masele poporului să se pătrundă de aceste sarcini, făcând ca însăși existența poporului să devină cu neputință fără îndeplinirea acestor sarcini...” scrie Lenin.¹

3. Punctul al treilea se referă la dreptul de vot al delegațiilor muncitorești : Comitetul Central (la propunerea lui Lenin) dorește să transforme dreptul consultativ al delegațiilor muncitorești în drept de vot și speră ca propunerea să fie votată de Congres. Evident că, prin aceasta, componența congresului se schimbă radical : majoritatea ajunge în mâna celor care nu mai tolerează sciziunea partidului, a acelor care impun principiul votului, care acționează și desființează cu adevărat prin practică polemicile interminabile ale profesioniștilor revoluției, pălăvrăgeala lor. Tactica lui Lenin este aceea de a-i împinge la acțiune pe activiștii mișcării, de a-i îndruma pe literații înveterați ai ilegalității pe calea faptei.

E adevărat că numai literaturizarea, numai presa de partid a fost cea care a creat posibilitatea ca partidul să reziste sub povara ilegalității. (Vezi lu-

¹ *Apropierea deznodământului* (apărut în *Proletarii* nr. 25 din 16 [3] noiembrie 1905). Lenin, *Opere complete*, vol. 12, pag. 73. (n. trad.)

crarea intitulată *Ce-i de făcut?*) Însă acum, în ceasul revoluției, pe muncitori îi maturizează și îi face conștienți realitatea însăși, deci cadrele intelectual-literare trebuie să-și îndrepte atenția în direcția realității în loc să dezbată problemele generale : ei pot sluji pe de-a-ntregul cauza revoluției numai dacă scriu deschis o literatură partinică și, folosindu-se de condițiile legalității, demască în mod consecvent fățarnicia presei burgheze, dacă participă din punct de vedere ideologic la lupta proletariatului.

În numărul 12 al publicației *Novaia Jizn* (13 noiembrie 1905) apare cunoscuta scriere a lui Lenin : *Organizația de partid și literatura de partid*. Punctul ei de plecare este noua situație din Rusia ; scopul ei : clarificarea și concretizarea sarcinilor ce revin „literaților“, lucrătorilor presei de partid. Lenin caracterizează situația intelectualilor ce activau pînă nu demult în ilegalitate, dar publicau în presa legală și semilegală printr-o exclamație : „Blestemată epocă a exprimării într-o limbă esopică, a slugărnicii literare, a limbajului de sclav, a iobăgiei ideologice !“ Acum se oferă posibilitatea unui limbaj limpede, univoc, încetează în sfîrșit acele „colaborări monstruoase“, la care ilegalitatea i-a obligat pe literații social-democrației : „...noi trăim într-o epocă în care peste tot și în toate se manifestă această îmbinare nefirească a apartenenței deschise, cinstite, sincere și consecvente la partid cu «legalitatea» clandestină, camuflată, «diplomată», dibace.“ Sarcina însă constă într-o luare de poziție sinceră, fără echivoc : „...proletariatul socialist trebuie să promoveze principiul *literaturii de partid*, să dezvolte acest principiu și să-l aplice într-o formă cît mai deplină și mai unitară.“

Criteriul partinității literaturii este luarea de poziție deschisă alături de cauza proletariatului : „Literatura trebuie să devină o parte integrantă a muncii organizate, planificate și unitare a partidului social-democrat“, scrie Lenin.¹ Dintr-o scrisoare adresată lui Lunacearski în 1908 reiese cu claritate la ce fel de muncă literară se referă Lenin ; în această scrisoare el face distincție între munca de creație artistică și creațiile literaturii partinice : evident că deosebirea dintre ele este cât se poate de relativă în perioada revoluției, dar extrem de categorică în stadiile mai liniștite ale mișcării sociale. Scrisoarea menționată se referă la activitatea lui A.M., adică a lui Alexei Maximovici Gorki : „Proiectul pe care l-ai întocmit d-ta în legătură cu secțiunea beletristică din «Proletarul», precum și încredințarea lui în mâinile lui A.M., sînt excelente și mă bucură nespus. Eu visam tocmai să creez o secțiune *critico-literară* permanentă în «Proletarul» și s-o încredințez lui A.M. Dar *mă temeam*, mă temeam grozav să-i propun direct, căci *nu cunosc* felul de muncă (și înclinația pentru muncă) a lui A.M. Dacă omul este ocupat cu o lucrare mare, serioasă, dacă acestei munci i-ar dăuna o rupere pentru lucrurile mici, pentru ziar, pentru publicistică, — atunci ar fi o prostie și o crimă să-l stîngherim și să-l desprindem !... D-ta, de acolo, vezi mai bine, dragă A.Vas. *Dacă d-ta socotești că nu vom dăuna muncii lui A.M.* înhămîndu-l la o muncă regulată de partid (și munca de partid va cîștiga enorm prin aceasta !), atunci încearcă să aranjezi...“ (sublinierile îi aparțin lui Lenin)²

¹ *Organizația de partid și literatura de partid*, Lenin, *Opere complete*, vol. 12, pag. 97, 98, 99. (n. trad.)

² Scrisoare către A. V. Lunacearski, în *Lenin despre literatură*, Editura P.M.R., 1949, pag. 108. (n. trad.)

Publicistica literară și ideologică s-a ocupat adeseori și se mai ocupă și în zilele noastre de imperativul leninist al partinității, încercînd de multe ori — și nu fără un oarecare temei — să deslușească principii generale referitoare la literatura beletristică în articolul citat. De curînd, Ion Ianoși a făcut o tentativă de interpretare a articolului și ajunge la următoarea concluzie: „Fără îndoială că celebrul său articol [al lui Lenin] *Organizația de partid și literatura de partid* conține anumite accente ale căror cauze se află în situația istorică existentă în momentul scrierii lui și a căror absolutizare a putut favoriza apariția, în estetică, a unor puncte de vedere dogmatice. Însă patosul fundamental și valabilitatea generală a articolului sînt de asemenea incontestabile.“¹

Această interpretare nu corespunde întru totul punctului de vedere al lui Lukács György, care elucidează adevăratul conținut al articolului prin diferențierea precisă a noțiunilor de tendință și de partinitate. Această clarificare este cu atît mai semnificativă cu cît Lukács, pornind de la interpretarea partinității, definește particularitatea esteticului. Lukács scrie studiul său *Tendință sau partinitate?* în anul 1932, și nici în 1967 el nu se dezice de analiza făcută anterior: „În ceea ce privește opoziția dintre tendință și partinitate, este limpede că estetica bazată pe materialismul dialectic a trebuit să ia poziție împotriva tendințelor cu care au fost etichetate creațiile literare. Așadar adevărata contradicție este cea existentă între acea partinitate ce își are obîrșia în atitudinea artistică și în esența creației și acea tendință care nu se află într-o le-

¹ *Utunk*, 1970, nr. 11. (n.a.)

gătură organică cu problemele adevăratei reprezentări, ci falsifică tocmai adevărul launtric al oamenilor înfățișați și al întâmplărilor descrise.“ Faptul că teoria dogmatică de mai târziu a denumit partinitate adevărată tocmai o asemenea tendință, că „a făcut dintr-un articol al lui Lenin scris în 1905 despre reforma presei de partid un decalog al unei astfel de «partinități», nu m-a oprit nici în anii următori de la apărarea punctului de vedere just. Dacă parcurge fragmentul referitor la această problemă în cartea mea *Particularitate*, cititorul poate vedea că în decursul mai multor decenii m-am străduit doar să aprofundez această idee, dar n-am abandonat-o niciodată. (Între timp Krupskaia, văduva lui Lenin și colaborarea lui cea mai apropiată, mi-a confirmat că articolul amintit nu se referă deloc la beletristică.)“¹

Se pare că, din punct de vedere estetic, Lukács György interpretează corect articolul lui Lenin, respectiv principiul partinității, însă acordă puțină atenție (neavînd, evident, ocazia s-o facă într-o introducere scurtă) aceluia deziderat care, totuși, în articol apare ca fiind o constatare general valabilă: scriitorul, ca publicist, critic, cetățean, își însușește tendința, își asumă evenimentul exterior, orientarea de către partid. După părerea noastră, în articolul lui Ianoși apare această referință.

Elementul de forță al interpretării lui Lukács este acela că o astfel de concepție a partinității devine punctul de plecare teoretic al unui întreg sistem estetic. Scriitorul respinge dilema „artei pure“ și a „artei cu tendință“ : „Ea nu înfățișează altceva

¹ Lukács György, *Artă și societate*, Budapesta, 1968, pag. 9—10. (n.a.)

decît realitatea obiectivă, cu adevăratele ei forțe motrice, cu adevăratele ei tendințe de dezvoltare și în această reprezentare nu e loc pentru nici un fel de «ideal», fie el moral sau estetic. În reprezentarea realității ea nu introduce din «exterior» deziderate, căci, dacă dorește să redea realitatea în mod corect — dialectic — această reprezentare, ea însăși, trebuie să conțină șirul acelor deziderate, ca momente esențiale ale realității obiective (și anume așa cum au luat ele naștere din această realitate, așa cum o influențează), care își au originea concret și real în lupta de clasă“ — scrie el în *Tendință sau partinitate?*¹

Potrivit celor de mai sus, nu este necesar ca tendința să fie introdusă în operă din exterior, tendința crește din operă, din reprezentarea corectă a realității, manifestându-se, așadar, ea însăși ca un moment estetic. Sub acest raport, partinitatea nu este altceva decît „corectitudine de conținut în descoperirea noului“; „Din punct de vedere artistic «constatarea» unui fapt este sinonimă cu modelarea, artistul privește și modelează în chip partinic chiar și faptul cel mai puțin determinat cu puțință...“, astfel că „partinitatea nu poate fi separată de materialitatea ei estetică — și de aceea a operei.“²

Recitind cu atenție textele mai sus amintite ale lui Lukács, sîntem nevoiți să-i dăm dreptate autorului lor, care, la pagina 172 a *Particularității*, scrie că aici „avem de-a face doar cu o partinitate generală și spontană“ a cărei cauză se află în „specifi-

¹ *Op. cit.*, pag. 93. (n. a.)

² Lukács György, *Particularitatea în chip de categorie estetică*, Akademiai Kiadó, Budapesta, 1957, pag. 178, 179, 180. (n.a.)

cul reflectării estetice“ ; deci autorul nu acordă suficientă atenție partinității conștiente — aceasta nu intră în sfera analizei sale — adică tocmai acelei partinități pe care, potrivit multor comentatori ai săi, Lenin o reclama din partea literaturii și a literatului.

Probabil că în cazul lui Lenin momentul ideologic a jucat un rol mult mai însemnat decât putem constata la Marx. Însă Lenin a trăit în epoca revoluției concrete, ceea ce a situat idealul, moralitatea dorită a revoluției, spiritul luptei în primul plan și a subordonat sfera lui *Este* unui ideal care spunea *Trebuie* să fie ! Într-o atare situație, ideologicul ia locul obiectivității sau, mai bine zis, ideologicul este unica formă posibilă a unei noi obiectivități. Căci, fără conștientă, revoluția nu poate birui, fără idealul victoriei revoluției nu poate exista revoluție. Întreaga activitate a lui Lenin iradiază credința în victorie — spiritul ideologicului conștient de posibilitatea sa de a se realiza. Așteptările lui Lenin se nasc din convingeri : el pretinde conștientă și luare de atitudine în toate domeniile și anume le pretinde sub forma sprijinului direct acordat țelurilor de luptă.

Lenin nu face diferențieri între formele conștientei, pentru că, în condițiile acestei bătălii, nici nu poate face astfel de diferențieri ; ciocnirile pe viață și pe moarte ale luptei concrete nu sînt un cadru prielnic pentru distincțiile teoretice. Acum există o singură distincție : distincția dintre cele două fronturi. După victoria revoluției, activitatea practică a lui Lenin — luarea lui de poziție împotriva Proletcultului — dovedește că el a înțeles deosebiriile dintre manifestările politico-ideologice și cele literare ale partinității conștiente. Dar cerința di-

ferențierii apare deseori și în scrierile sale. De pildă, în 1922 (în articolul său intitulat *Despre situația internațională și internă a Republicii Sovietice*), el scrie următoarele : „Ieri am citit, întâmplător, în «Izvestia» o poezie a lui Maiakovski pe o temă politică. Nu mă număr printre admiratorii talentului său poetic, deși recunosc totala mea incompetență în acest domeniu. Dar, sub raport politic și administrativ, de mult n-am mai încercat o asemenea plăcere.“¹

Sinceritatea rîndurilor de mai sus este cuceritoare și nu lasă loc prea mult pentru dubii privitoare la felul cum Lenin interpreta, în această nouă perioadă, cele două forme de manifestare ale partinității. Dar din aceste rînduri mai reiese, deasemeni, și faptul că el pretindea în ambele cazuri „angajarea spirituală de partea clasei muncitoare“ (Ianoși). Pentru că o astfel de angajare personală, deși constituie un moment ideologic, este componenta ideologică a unei lupte duse pentru o societate umană. Partinitatea ce se manifestă în esteticia naștere din reprezentarea realității, iar în cadrul acesteia, conștiința este o conștiință a reprezentării ; în ea angajarea personală poate juca — și chiar joacă — un rol determinant, nu sub forma coerciției exercitate de vreun element exterior asupra lumii reprezentate, ci sub forma negativă, prin aceea că este prezentă fără să determine reprezentarea, ca parte a realității ce trebuie reprezentată.

Pentru că luarea personală de atitudine împotriva neomeniei este o realitate ; elementul esențial al realității este luarea de atitudine, iar scrii-

¹ *Despre situația internațională și internă a Republicii Sovietice, Lenin, Opere complete, vol. 45, pag. 13. (n. trad.)*

torul poate fi „mai consecvent decât obiectivitatea“ și „își afirmă obiectivitatea mai profund, mai deplin“ (Lenin) numai cu condiția să-și înfățișeze și luarea de atitudine personală, căci el „trebuie să prezinte, tot în mod generalizat, chiar fiecare din elementele individuale prin care noul se transpune nemijlocit în viață“ (Lukács). Luarea de atitudine zugrăvită în opera de artă face parte, firește, tot din sfera esteticului, din acea sferă a partinătății care exclude, respinge, în numele lumii reprezentate, exterioritatea, tendința.